

ΝΟΜΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ*

Ὡς γνωστόν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι (ἐν Μολδαβία διεκρίθη ὁ Ἀνανίας Κουζάνος) οὐδεὶς ἐπιστήμων νομικὸς ἐμφανίζεται, οὔτε ἐπομένως ὑφίσταται καὶ θεωρητικὴ ἐπὶ τοῦ δικαίου κίνησις. Τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν Ἀγῶνα διὰ τῶν κατελθόντων εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν Ἰονίων Νήσων Ἑλλήνων νομικῶν, ὡς τοῦ Νέγρη, τοῦ Κλονάρη, τοῦ Θεοτόκη καὶ ἄλλων, ἔτι δὲ καὶ τινῶν ξένων, καθὼς τοῦ Ἀ. Πάλμα, ἀρχίζει τὸ πρῶτον νομικὴ ἐπιστημονικὴ δρασίς, ἡ ὁποία καθίσταται περισσότερον ἐκδηλὸς, ἐπὶ τῆς Καποδιστριακῆς ἐποχῆς. Ἐκ τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν ἐγγράφων τῆς θεωρητικῆς ταύτης προσπαθείας, πλὴν τῶν δημοσιευθέντων ἤδη εὐαρίθμων τοιούτων¹⁾ ἐκρίθη σκόπιμος ἡ δημοσίευσις καὶ ἄλλων, τῶν σπουδαιότερων, ἐξ ὧν θέλει καταδειχθῇ τὸ ἀξιόλογον τῆς δογματικῆς περὶ δικαίου κινήσεως τῆς ἐποχῆς ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν πρωταστατοῦν ὁ Ἰωάννης Γενατᾶς, ὁ Πάλμας καὶ ἐν μέρει ὁ Βιάρος Καποδιστριάτης.

Ὡς πρῶτον δείγμα δημοσιεύεται ἀξιόλογος γνωμοδότησις, ἔτους 1831, τοῦ Ἰωάννου Γενατᾶ ὡς Γραμματέως ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης πρὸς τὸν Κυβερνήτην περὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἀσκεῖ ἡ αὐξομοίωσις τῆς ἀξίας τοῦ νομίμου νομίσματος ἐπὶ τὰς ἐκκρεμεῖς συμβάσεις.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν γνωμοδότησιν ταύτην ἔδωσαν διακοινώσεις τῶν Ἀντιπρέσβων τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, δι' ὧν ἀπῆλθον οὗτοι τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ὑπ' ἀρ. 188 τῆς 5 Ὀκτωβρίου 1830²⁾ Ψηφίσματος τοῦ Κυβερνήτου περὶ τρόπου ἐξοφλήσεως τῶν πρὸ τῆς διατιμήσεως τοῦ 1828 δανείων τῶν γενομένων εἰς τουρκικὰ νομίσματα, δι' οὗ ψηφίσματος εἶχεν ὁρισθῇ ὅτι οἱ ὀφειλέται ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς δανεισθείσης ἀριθμητικῆς

* Ἐκδίδονται ὑποδείξει τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀρχείου.

¹⁾ Βλέπε γνωμοδοτήσεις τοῦ Γραμματέως τοῦ Δικαίου Ι. Γενατᾶ εἰς Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Τινὰ περὶ τῶν νομικῶν ἐθίμων ἀπὸ τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι καὶ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 23 Φεβρουαρίου 1835 (περιοδ. Ἀθηνᾶ, τόμ. ΝΓ' (1949), 250 – 252), εἰς τοῦ ΑΥΤΟΥ, Αἱ βολαὶ τῆς νήσου Κέας (Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, τ. ΙΘ' (1949), 70 – 73) καὶ εἰς Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Περὶ ὄρκου (Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ δικαίου, τ. Ζ', τευχ. 2 (1952) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 17 ἐπ.

²⁾ Βλέπε τοῦτο εἰς Γενικὴν Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος, Ἔτος Ε', Ἀρ. 82 τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1830.

ποσότητος (μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀξιομειώσεως τῶν νομισμάτων τούτων) ¹⁾.

Ἡ γνωμοδότησις αὕτη ἔχει οὕτως:

Ἐξοχώτατε!

Ἐπειδὴ ἡ Ὑ. Ε. μὲ διέταξε νὰ ὑποβάλλω τὴν γνώμην μου ἐπὶ τῶν ἐνδιαλαμβανομένων εἰς τὰ τρία ἔγγραφα τῶν Ἀντιπρέσβων Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας, δι' ὧν ἀπαιτοῦσι τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ὑπ' ἀρ. 188 ψηφίσματος περὶ τῆς ἀξιομειώσεως τῶν Τουρκικῶν Νομισμάτων πρὸς ὠφέλειαν τῶν δανειστῶν ὑπηκόων τῶν εἰρημένων Δυνάμεων.

Σπεύδω νὰ καθυποβάλω παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν.

Στηρίζουσι τὸ ἀντικείμενόν των ἐπὶ τοῦ ὅτι τὸ ψήφισμα καταπολεμεῖται,

1ον ἀπὸ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον

2ον ἀπὸ τὴν Νομοθεσίαν τῶν Βασιλικῶν

3ον ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Νομοθεσίαν

4ον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ὁποιασδήποτε νομοῦ βάσεως

προσθέτουν

5ον ὅτι ὁ νόμος αὐτὸς θεωρούμενος ὡς νέος Νόμος, δὲν δύναται νὰ ἔχη

ἀπισθενεργὸν δύναμιν καὶ

6ον ὅτι ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἀμοιβαιότητα καθ' ἣν εἰς ἕκαστον τῶν εἰρημένων τριῶν ἐθνῶν οἱ Ἕλληνες ἤθελαν χάσκει τὸ κέρδος τοῦ ἐναντίου συστήματος, ἐνῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ὑπήκοοι αὐτῶν ἤθελαν στερηθῇ τὰ παρόμοια.

Συμπέρασμα.

ἀπαιτοῦσι τὴν μεταρρύθμισιν.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 1ου ἐπιχειρήματος.

Τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον συμφωνεῖ μὲ τὸ ψήφισμα.

Εἶναι τῆς ἀνάγκης νὰ προεκθέσω γνώσεις τινὰς, ἵνα δι' αὐτῶν εὐκολυνθῇ ἡ ἐννοια τῶν Νόμων.

Εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ Κράτους ἀνήκει νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν καλλονὴν τοῦ νομίσματος, ὡς σημεῖον τῆς τιμῆς τῶν πραγμάτων.

Δύο ἀξίαι ὑπάρχουν εἰς τὰ νομίσματα.

Ἀξία ἐσωτερική, οἷον ἡ τῆς ὕλης.

Ἀξία ἐξωτερική, οἷον ἡ παρὰ ὀρητοῦ νόμου προσδιορισθεῖσα τιμὴ εἰς τὸ εἶδος τοῦ νομίσματος ²⁾.

¹⁾ Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ περὶ τῆς γνωμοδοτήσεως ἴδε Κ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΝ, *Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 1948, 482.

²⁾ Il y a deux valeurs dans les monnaies, la valeur intrinsèque, ou celle de la

Ὁφείλει ὁ Ἡγεμών, διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἐμπορίου του, νὰ δώσῃ εἰς τὰ νομίματα του, χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ, τὴν ὀφειλομένην ποιότητα καὶ ζύγιον ὅπου ἀπαιτεῖ ὁ κοινὸς τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ἐὰν ἄλλως πράττῃ ζητῶν νὰ ὠφεληθῇ, οἱ ξένοι, εἰς τὰ συναλλάγματά των, ἐμποροῦν νὰ μὴ δεχθῶσι τὰ νομίματα του, καὶ νὰ ζητήσωσι ξένα· οἱ δὲ ὑπήκοοι χρεωστοῦν νὰ τὰ δέχωνται, καὶ οἱ ξένοι παραιοίως ὅταν μὲ τὰ αὐτὰ νομίματα ἐμπορεύωνται εἰς τὸ αὐτὸ Κράτος.

Ἄλλο εἶναι τὸ ἀντικείμενον περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξαργυρώσεως χρέους τινὸς εἰς προσδιορισμένον εἶδος νομίσματος, καὶ αὐτὸ καταργεῖται πρὶν τῆς συμφωνηθείσης καταβολῆς, ἢ παρελθούσης αὐτῆς.

Ἄλλο εἶναι τὸ ἀντικείμενον, ἐὰν προσδιορισθέντος τοῦ εἶδους δύναται ὁ ὀφειλέτης νὰ καταβάλῃ ἄλλο εἶδος νομισμάτων εἰς τὰς διορισθείσας τιμὰς παρὰ τοῦ ἡγεμόνος.

Ἄλλο εἶναι ἐὰν τὸ εἶδος ὑπάρχῃ, πλὴν ἔλαβεν ἐν τῷ μεταξὺ καιρῷ μεταβολὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἢ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τιμὴν κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς φιλονεικίας καὶ Περιπλέον.

Ζητοῦν οἱ δανεισταὶ νὰ γενῇ ὁ ὑπολογισμὸς τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς προ-
βλεπόμενης κατ' ἐκείνην μετρίαν τορινήν, ποῖος θέλει μετρίαν τοῦ Δουβλοῦ,
ποῖος μετρίαν τῆς Ἀγγλικῆς λίρας, καὶ ποῖος μετρίαν τῆς ἀξίας τοῦ Λουϊγκίου·
ἐν ἐνὶ λόγῳ, νὰ γενῇ μετρίαν τὴν συμπαροβολὴν ἐνῶν νομισμάτων.

Δύο ἄρα εἶναι αἱ φιλονεικίαι· ἀρκεῖ νὰ κινήσωμεν τὴν πρώτην.

Τί λέγει τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον;

Ἄς τὸ ἐξετάσωμεν.

Εἰς τὸ περὶ δανείου συνάλλαγμα, ὅταν πρόκειται περὶ ἀναλωσίμων πραγμάτων, διακρίνονται:

1ον Τὰ πράγματα τὰ ὅποια φυσικῶς ἀναλίσκονται, ὥς ὁ οἶνος, τὸ ἔλαιον, οἱ δημητριακοὶ καρποὶ κ. λ.

2ον Τὰ πράγματα τὰ ὅποια πολιτικῶς ἀναλίσκονται, ὥς τὰ νομίματα, τὰ ὅποια ὁ κατέχων ἀναλίσκει εἰς τ' ἀνταλλάγματά του. Ὁ Γενικὸς κανὼν τοῦ Νόμου 3 ff. De Rebus Creditis.

«Cum quid mutuum dederimus, et si non cavimus, ut aequè bonum nobis reddere-
tur; non licet debitori deteriore rem, quae ex eodem genere sit, reddere, veluti vi-
num novum pro vetere: Nam in contrahendo quod agitur, pro cauto habendum est, id au-
tem agi intellegitur, ut ejusdem generis, et eadem bonitate solvatur, qua datum sit».

matière; la valeur extrinsèque ou cette qui est attachée par la Loi à chaque espèce de monnaie (Traité des Contrats par Duranton).

ἐφαρμόζεται εἰς τὰ εἶδη τῆς Α' Κλάσεως, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ὀφειλέτου ὑπάρχει νόμος οὕτως διατάττων 22 ff. De Rebus Creditis.

«Vinum, quod mutuum datum erat, per judicem petitum est: Quaesitum est, cum
 » jus temporis aestimatio fieret utrum cum datum esset, an cum litem contestatus fuisset, an cum res judicaretur. Sabinus respondit, si dictum esset, quo tempore redderetur, quanti tunc fuisset: si dictum non esset, quanti tunc fuisset, cum petitum esset.
 » Interrogavi, cujus loci precium sequi oporteat, respondit, si convenisset, ut certo loco redderetur, quanti eo loco esset, si dictum non esset, quanti ubi esset petitum».

Ἄλλὰ διὰ τὰ νομίσματα ὑπάρχει ἰδιαίτερος κανὼν, διατάττων ὅτι θεωρεῖται ὁ ἀριθμὸς καὶ οὐχὶ ἡ ἐσωτερικὴ τιμή. Ἴδου ὁ κανὼν εἰς τὸν Νόμον 1 L. De contrahenda emptione.

«Origo emendi vendendique a permutationibus coepit. Olim enim non ita erat
 » nummus: neque aliud merx, aliud pretium vocabatur: sed unusquisque secundum necessitatem temporum, ac rerum utilibus inutilia permutabat, quando plerumque evenit, ut quod alteri superest, alteri desit, sed quia non semper nec facile concurrebat, ut, cum tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem quod tu accipere velles, electa materia est, cujus publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum, aequalitate quantitatis subveniret: eaque materia forma publica percussa, usum dominiumque non tam ex substantia praebeat, quam ex quantitate nec ultra merx utrumque, sed alterum pretium vocatur».

Ἄρα, οὐχ ἡ ἐσωτερικὴ εἴτε ἐξωτερικὴ διαταχθεῖσα καὶ προϋπάρχουσα καλὸν θεωρεῖται εἰς τὰ νομίσματα, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς, ὅποιαδήποτε καὶ ᾗ εἶναι ἡ μεταβολή. Ἐπειδὴ ἡ ὕλη, forma publica percussa, δίδει τὴν ἀξίαν εἰς τὰ πράγματα κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν.

Δὲν εἶναι ὁ Εἰσηγητὴς Ἐϊνέκιος ὅστις φιλονικεῖ ἐρμηνεύων τὸν νόμον κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του. Εἶναι πολλοὶ ἄλλοι Νομοδιδάσκαλοι. Πλὴν ὑπάρχουν μύριοι ἄλλοι ἀνταγωνισταὶ ἐμβριθεῖς.

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Βοέν, Tit. De Rebus Creditis § 22.

«Quibus praemissis, ajo, bonitatem internam et externam nummorum mutata,
 » ipsamque etiam mutationem valoris metalli seu materiae, quae mutationibus superioribus occasionem praebere solet, cedere lucro et damno debitoris, praecipue mutuatarii, ad reddendam pecuniam devincti; sit ut ille, aucto publico nummorum valore, liberari possit, pauciores reddendo; quam mutuos acceperat; eo vero diminuto plures pro rata restituere teneatur: et si forte ex metallo puriore constantes acceperit, reddere deinde possit alios ex materia viliori, per quandam tolerantiam aut conniventiam aut abusum factos, quamdiu nummis istis intrinsecae bonitatis intuitu vilioribus sua potestas auctoritate publica adempta non est, ipsisque vel in totum reprobati vel externo diminuti valore. confer. christinaeum vol. 3 decis. 1. num. 1, Molinaeum de usuris quaest. 96. num. 729. et seqq. Neostadium curiae holl. dec. 37. Grotium manud. ad jurispr. holl. lib. 3 cap. 10. nu. 18.19 et cap. 14 num. 39.40.41. Wassenaar praet. judiciale. cap. 11:

» n. 102.103.104. Responsa jurisc. holland. part. 2. consil. 125 et 290.291.292. Quarum om-
 » nium assertionum fundamentum in praecognitis supra enarratis invenitur; puta, quia
 » pecunia, qua talis usum dominiumque non tam ex substantia, quam quantitate praeber,
 » quae quantitas ita auctoritate publica definitur ut illa solla, et nulla alia, in expen-
 » dendo, inque commercio inter homines, spectanda sit, d. l. 1. tit. de contrah. emt. Quod
 » et multis ordinum generalium circa monetam edictis firmatur».

Θέλομεν ὁσονούπω ἀκούσει πόσοι ἄλλοι ἐντόνως ὑπεστήριξαν τὴν ἀρχὴν τοῦ
 Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, καὶ ἐπομένως ὅτι εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον ὑπάρχει ἡ ἀρχὴ
 αὕτῃ τοῦ ψηφίσματος.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 2ου ἐπιχειρήματος.

Ἐσημείωσαν τὴν 52 Νεαρὰν τοῦ Λέοντος ὡς ἀντιβαίνουσαν εἰς τὴν ἀρχὴν
 τοῦ ψηφίσματος.

Ἄς τὴν ἀκούσωμεν.

«Si pecuniarum numerus sufficiens et copiosa illarum materia est, remque pub-
 » licam pecuniarum vis stabilit, recte profecto veteres defectum, velut morbum quendam
 » ac tamen, inde profugarunt, dum omne genus numismatis, et si ad veteres et priscos
 » principes referretur, similiter valere voluerunt. Verum egregium hoc institutum haud
 » scio qua de causa posteriores principes in eadem forma consistere non permiserint, ac
 » tanquam subditorum opulentiae inviderent, quae numismata superiorum principum ef-
 » figiem ferrent iis publico usu interdixerunt. sua vero sola in communi commercio esse
 » voluerint: Nae illi, quantum hinc in communibus negotiis novitatis, quantum item de-
 » trimenti, quod cum ad omnes, tam praecipue ad pauperiores potiusque auxilio et de-
 » fensione indigentes pertinent, existeret, intelligere noluerunt. Certe mercatorum vulgus,
 » quique alioqui manibus victum quaeritant, et demum universa rusticorum natio, dum,
 » antiqua ea qua hactenus usi sunt pecunia, alio modo res necessarias sibi parare non
 » possunt, in perquam angustas adiguntur angustias. Ea propter nos nove recentiorum
 » placito non aequiescentes, veterum autem providentiam sequentes, sancimus, ut se-
 » cundum benignum reique publicae commodissimum iudicium, numismatis omne genus
 » (quod quidem formam materiamque non adulteratam et plenum pondus habeat), sive
 » vetustioris cujuscumque principis sive recentioris sit, aequaliter et aestimetur, et in re-
 » publica tractetur. Poena vero eorum qui rebeli animo decretum hoc contemnent,
 » fuerit, ut flagris caedantur, et cute tenus tondeantur, insuperque libras auri tres de-
 » pendant¹⁾).

¹⁾ Μετάφρασις εἰς τὸ Γαλλικὸν παρὰ τοῦ Βερεγγέρου υἱοῦ 1810.

« Si les monnaies existantes sont de bonne matière, et en renferment assez, et si
 » une grande quantité d'argent monnoyé donne une forte consistance à l'état, les an-
 » ciens ont eu grandement raison d'enprevenir la disette comme une maladie dangereuse
 » qui anéantit toutes ses forces, en décidant que toute espèce de monnaie, même celle à
 » l'effigie des anciens princes serait également reçue dans le commerce mais je ne sais
 » par quel motif leurs successeurs n'ont pas voulu laisser subsister aussi ce sage regle-
 » ment, et, comme s'ils avaient porté envie à l'opulense de leurs sujets, ont démonétisé

Δυνάμει τοῦ αὐτοῦ Νόμου, ὁ Νομοθέτης συγχωρεῖ τὴν κυκλοφορίαν τῶν νομισμάτων τῶν προκατόχων ἡγεμόνων καὶ παύει τὴν κατάργησιν τῶν νομισμάτων αὐτῶν.

Διατάττει ὅτι εἶναι δεκτὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα φυλάττουν τὰς αἰρέσεις τοῦ τύπου, τῆς ποιότητος, τοῦ ζυγίου, καὶ τὴν εἰκόνα ¹⁾).

Αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος ὅστις διατάττει ὅτι ὁ ὀφειλέτης χρεωστεῖ τὴν ἐξαργύρωσιν τῆς ὁμολογίας του μὲ νομίσματα κατὰ τὴν ἀξίαν των εἰς τὸν χρόνον τοῦ δανείου, καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν ἀξίαν των εἰς τὸν χρόνον τῆς καταβολῆς;

Ἀπορῶ πῶς ἐσημειώθη ὁ αὐτὸς Νόμος ὡς τείνων εἰς τὸ φιλονεικούμενον ἀντικείμενον.

Ἄς ἐξετάσωμεν περαιτέρω καὶ βασιμότερος τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπόθεσιν κατὰ τὰ Βασιλικά.

Δὲν θέλω ἐπικαλεσθῇ τοὺς φιλολόγους, οἵτινες ἐκτραγῶδοῦν τὴν εἰς τὰ σωζόμενα Βασιλικά ἔλλειψιν οὐ μόνον Κεφαλαίων, ἢ Τίτλων, ἀλλὰ καὶ Βιβλίων ὁλοκλήρων, ὅλα παρανάλωμα, ὡς λέγει ὁ Καλλιμάχης, «φεῦ! τοῦ πανδαμάτορος χρόνου μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν καλῶν καὶ ἐπαινῶν τῆς ἀρχαιότητος ὑπομνημάτων»· ἀλλ' ἐκ τῶν σωζομένων αὐτῶν θέλω ἐκθέσειν τὴν φιλονεικούμενην ἀρχήν.

Καὶ εἰς τὰ σωζόμενα Βασιλικά εὐρισκόμεν τὸν Ρωμαϊκὸν Πεντικὸν Κανόνα περὶ δανείου «ἐν τῷ δανείῳ σιωπηρῶς συμπεριτίθεται, τὸ δοδὲν ἀποδοθῆναι τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ τῆς αὐτῆς καλλονῆς» Βασίλ. Βιβλ. 23. Τίτλ. . .

Δὲν ἐπαναλαμβάνομεν ὅσα περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐλαλήσαμεν.

Ὅταν πρόκειται περὶ καταβολῆς νομισμάτων, ὑπάρχει ὁ νόμος, ὁ ὁποῖος ἀπο-

» toutes les pièces à l'effigie des anciens princes, et n'ont voulu laisser que les leurs
» dans la circulation sans doute ils n'ont pas voulu considérer quel dérangement cela cau-
» serait dans les relations privées. et quelles pertes il en resulterait surtout pour la classe
» la plus indigente de la société, qui est celle qui a le plus besoin de secours. il est cer-
» tain que si les petits marchands, tous ceux qui ne vivent que du travail de leurs
» mains, et enfin la classe nombreuse des paysans, ne peuvent plus acheter ce pui leur
» est nécessaire avec l'ancienne monnaie dont ils se sont servis jusqu'alors, ils doivent
» se trouver réduits à la plus dure nécessité. - Aussi rejetant ce nouveau reglement, et
» approuvant entierement celui des anciens, nous statuons, d'après leur décision aussi
» bienfaisante qu'avantageuse à l'état, que toute espèce de monnaie, pourvu que la forme
» ni la matière n'en ait point été altérée, et qu'elle ait le poids nécessaire, qu'elle porte
» d'ailleurs l'effigie d'un ancien ou d'un nouveau prince sera également bonne et reçue
» dans la circulation; et ceux qui ne se soumettraient point à cette loi seront battus de
» verges, rasés, et condamnés en outre à payer trois livres d'or».

¹⁾ Ὁ Λέων ἔπραξεν, ὡς εἶχε πράξει ὁ προκατόχος του Ἰουστινιανὸς εἰς τὸ Βιβλίον II Τίτλος 10. De veteris numismatis potestate.

βλέπει, όταν εἰς τὴν καταβολὴν ὁ ὀφειλέτης προσφέρει ἄλλου εἶδους νομίσματα, παρὰ τὸ συμφωνημένον. Καὶ λέγει ὁ Νόμος :

«ὁ δανειστής οὐκ ἀναγκάζεται ἄλλον τύπον νομίσματα λαβεῖν, ἐὰν ἐκ τούτου βλάβηται». Βασιλ. Βιβλ. 26 Τίτλ. . .

Ἄρα, ἐν ὃ ὁ αὐτὸς τύπος ὑπέφερεν αὐξομείωσιν, εἴτε ἐσωτερικὴν, εἴτε ἐξωτερικὴν, ἂν καὶ βλάπτεται, ὀφείλει αὐτὰ λαβεῖν.

Καὶ ὅτι τὰ Βασιλικά συμφωνοῦσι μὲ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, τὸ ἐξάγομεν ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν τῆς Μολδαβίας (μέρους τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους) εἰς τῆς ὁποίας τὸν Πολιτικὸν Κώδικα οὕτως ἐκφράζεται ὁ ἡγεμὼν Καλλιμάχης, ὅταν προκηρύττῃ τὸν Κώδικα.

«Καὶ δὴ ἐνεχειρίσαμεν τῷ ἔργῳ, καὶ εἰς πέρας ἡγάγομεν αὐτό, θεοῦ δέησον
» συναντιλαμβανομένου τοῦ πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτίου, βάσιν ἔχοντες εἰς τοῦτο
» τὰ Βασιλικά, ἅπερ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος μετεκομίσθησαν
» ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ αἰοιδίμου, ὡς ἔφημεν, Ἀλεξάνδρου τοῦ πρώτου, τοῦ ἐπονομα-
» σθέντος ἀγαθοῦ».

Ἴδου ὁ Νόμος :

«ἄρθρον 1327 – Ἐὰν ὁ δανειστής συμφώνησεν νὰ λάβῃ τὰ δανεισθέντα παρ’
» αὐτοῦ χροῖματα εἰς τὸ εἶδος τῶν νομισμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδάνεισεν αὐτά, πρέ-
» πει νὰ γένῃ ἡ καταβολὴ αὐτῶν εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος».

«ἄρθρον 1328 – Αἱ νόμιμα μεταβολαὶ τῆς ἐξωτερικῆς τῶν νομισμάτων τι-
» μῆς, λογαριάζοντας εἰς κέρδος ἢ ζημίαν τοῦ δανειστοῦ, δέχεται λοιπὸν αὐτὸς τὴν
» καταβολὴν τῶν κεφαλαίων εἰς τὸ δοθὲν παρ’ αὐτοῦ εἶδος τῶν νομισμάτων, ἐὰν
» δὲν συνεφώνησεν ἄλλως πως, εἴτε ἀνέβῃ, εἴτε κατέβῃ ἡ τιμὴ αὕτη ἐν τῷ με-
» ταξὺ καιρῷ. Ἐὰν ὅμως μετεβλήθῃ ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ νομίσματος τιμὴ, ὁ χρεώ-
» στης δὲν ὑποπίπτει εἰς ἐνοχλήν».

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 3ου ἐπιχειρήματος.

Ἡ Γαλλία διετήρησε τὴν αὐτὴν ἀρχήν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἔκπαλαι, εἰς τὸν τελευταῖον Κώδικά της, ἄρθρον 1895.

«L'obligation qui résulte d'un prêt en argent, n'est toujours que de la somme nu-
» merique énoncée au contrat. S'il y a eu augmentation ou diminution d'espèces avant
» l'époque du paiement, le débiteur doit rendre la somme numérique prêtée, et ne doit
» rendre que cette somme dans les espèces, ayant cours au moment du paiement».

Λέγουν οἱ τρεῖς Ἀντιπρόσβεις ὅτι τὸ ἄρθρον αὐτὸ ὑπάγεται εἰς τὴν ἐπι-
πρόσθεσιν (aggio) τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν ἀξίαν ἐξωτερικὴν ¹⁾.

¹⁾ Ἡ ἀξία ἡ ἐξωτερικὴ εἶναι ἡ ἐπιπρόσθεσις (aggiotage); Ἄν τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἀπο-

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν αὐτὸν Νομοθέτην.

Καθεὶς ἠξεύρει, ὅτι ὁ γνωστὸς Κώδηξ τῆς Γαλλίας περιέχει τοὺς εἰς διαφόρους χρόνους ἐκδιδομένους νόμους.

Ὁ περὶ Δανείου Νόμος εἶναι τοῦ 12 - ἔτους τῆς Γαλλικῆς Πολιτείας. Discours prononcé au Corps Legislatif par le citoyen Albisson Orateur du Tribunal, sur la loi relative au Prêt - Séance du 18 Ventose an 12.

Citoyens Legislateurs !

Le Tribunal a voté l'adoption du projet de loi relatif au Prêt, que vous lui avez transmis le 11 - de ce mois ; nous venons, en son nom, vous exposer ses motifs

. . (Ommissis)

L'article 29 - oblige l'emprunteur à rendre les choses prêtées, en même quantité et qualité et au terme convenu; et l'article 30 : porte que «S'il est dans l'impossibilité d'y satisfaire, il doit en payer la valeur, en égard au tems et au lieu où la chose doit être rendue d'après la convention».- et enfin que «Si ce tems et ce lieu n'ont pas été réglés, le paiement se fait au prix du tems et du lieu où l'emprunt a été fait».

Ici vient se placer, comme expection à l'article 29, qui veut que les choses prêtées soient rendues en même quantité et qualité, et à l'article 19, qui soumet l'emprunteur à l'obligation de rendre autant en même espèce et qualité, la disposition de l'article 22, qui porte que «l'obligation qui résulte d'un prêt en argent, n'est toujours que de la somme numérique énoncée au contrat, et que, s'il y a eu augmentation ou diminution d'espèces avant l'époque du paiement, le débiteur doit rendre la somme numérique prêtée, et ne doit rendre que cette somme dans les espèces ayant cours au moment du paiement».

Les cas supposé par cet article avant donné lieu à quelques distinctions plus subtiles, que solides, quoique revêtues d'une apparence d'Équité¹⁾; mais sa disposition est conforme à la jurisprudence reçue, et au Droit Romain sur le quel elle était fondée²⁾.

Ἄς ἀκούσωμεν τὰς Γαλλικὰς Πανδέκτας, ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 1895.

Observations

73 - Cette disposition résout une question qui a été autre fois très controversée entre les auteurs. Elle la décide conformément au dernier état de notre jurisprudence.

Plusieurs auteurs prétendaient que le débiteur devait payer, non pas la somme numérique, mais celle réelle qu'il avait reçue. ils se fondaient sur le principe que le preteur ne devait recevoir ni plus ni moins que ce qu'il avait donné³⁾ ils ajoutaient qu'en cas d'augmentation de valeur, si le prêteur eût gardé ses espèces il en aurait

βλέπη τὴν ἐπιπρόσθεσιν (aggiotage) ἢ τὴν παρὰ τοῦ Ἠγεμόνος προσδιορισθεῖσαν τιμὴν, θέλουν ἀποκριθῇ οἱ ἴδιοι Γάλλοι Νομοθέται καὶ Νομοδιδάσκαλοι.

¹⁾ Puffendorf. Droit de la nature et des gens, li. 5 chap. 7 § 6 et 7; et Barbeyrac dans ses notes sur cet endroit.

²⁾ Leg. 1. tit. de contrah. emp. Leg. 94 § 1. tit. de solut.

³⁾ Guy Pape, Rachin. Ferr. in quaest. 493. Imbert. in Enchyrid. in verb. Monetæ usus. crimandet. Traité des monnaies, chap. 14.

profité; et qu'en les recevant suivant leur valeur numérique, il se trouve moins riche qu'auparavant, et d'autant moins que les choses nécessaires à la vie augmentent en proportion de l'exhaussement des monnaies.

Il paraît que cette opinion a été suivie autrefois on trouve dans Mynsinger¹⁾ un Arrêt conforme de la Chambre impériale du 23 Décembre 1552. Grimandet en rapporte un autre du Parlement de Paris²⁾, et le Président de Nesmond en cite un troisième du Parlement de Bordeaux du mois du Janvier 1603.

74. - D'autres auteurs avaient embrassé l'opinion contraire, et enseignaient que l'emprunteur ne devait rendre que la somme nominale qu'il avait empruntée, c'est - à - dire, former cette somme avec les espèces en usages au tems du paiement, sans faire attention à la diminution ou augmentation qu'elles avaient pu éprouver depuis le Prêt³⁾. Leur raison était que l'imprunteur étant devenu propriétaire des espèces qui lui avaient été livrées, leur augmentation devait être pour lui.

Il faut convenir que cette raison est plus spécieuse que solide, et M. Pothier y répond d'une manière très satisfaisante⁴⁾.

Quoiqu'il en soit, cette opinion a été consacrée par un Édit de Henry IV du mois de Septembre 1602 et depuis elle n'a plus éprouvé de contradiction.

Cependant Barbeyrac⁵⁾ fait encore une distinction entre le prêt simple et le prêt à intérêt. il prétend que cette règle doit être suivie pour le second seulement, parceque le prêteur au moyen des intérêts qu'il retire du prêt, doit courir les risques de la diminution ou augmentation des espèces. ce sentiment n'a point été reçu, et ne peut l'être en vertu de notre article qui rejette cette distinction, car cela seul est qu'il ne distingue point.

Ἀς ἀκούσωμεν τὸν Μαλεβίλην εἰς τὴν αἰτιολογημένην ἀνάλυσιν τῆς περὶ τὸν Πολιτικὸν Κώδικα συζητήσεως μεταφρασθεῖσαν ἀπὸ τὸν Ρεκίναν Τόμ. 9. Ἐπαναλαμβάνει τὸ ἄρθρον 1895 καὶ ἐπιφέρει ὁμολογῶς.

«Cioè a dire, che se voi m'avete prestati degli scudi che valevano sei franchi al tempo del prestito, e che dappoi *per un aditto* il loro valor numerico sia portato a dodici, io soddisferò al mio debito restituendovi la metà degli scudi da voi ricevuti, e viceversa, degli scudi valevano dodici franchi quando me li avete prestati, e poscia sia stato ribassato a sei franchi il loro valore, io dovrò restituirvi una doppia quantità di scudi. ciò non è rigorosamente giusto, ma così vuole la ragion di Stato⁶⁾.

¹⁾ Cent. 5. observ. 1.

²⁾ Traité des monnaies ch. 13.

³⁾ Bouchel. liv. 1. ch. 11. D'olive en ses arrêts liv. 2 ch. 10. Boerins. Decis. 327. n° 4. 8. y 13. Cujac. ad leg. 59 ff. de Verber. oblig. Papon in ses arrêts liv. 10. tit. 5 art. 2. Robert. rer. judic. liv. 1. cap. ull. charondas, en ses Rép. liv. 2. ch. 73. Pelens en ses Quest. illust. quest. 113 Baron. ad guyd. Pap. quest. 493.

⁴⁾ Traité du Prêt de consoption part. 1 ch. 2. art. 2 § 3.

⁵⁾ Sur Puffendorf.

⁶⁾ La necessità delle combinazioni fa sottostare il mutuante a questo danno, e niuno ha diritto di lagnarsi della necessità. Oltracciò l'aumento, o l'abbassamento della moneta produce un'effetto generale sopra tutte le cose e sopra tutte le persone, con qual

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Γνήν εἰς τὴν αἰτιολογημένην ἀνάλυσιν τοῦ Γαλλικοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου μὲ τὴν συμπαραβολὴν τῶν Ρωμαϊκῶν Νόμων, μεταφρασθεῖσαι παρὰ τοῦ Θ. Νάννη, τομ. 6.

« Accaduto aumento o diminuzione nelle monete prima chesiada il termine del pagamento, il debitore deve restituire la somma numerica prestata, e non é obbligatto a restituire questa somma che nella specie in corso al tempo del pagamento », *ibid.* art. 1895 ¹⁾.

È questa la naturale conseguenza della natura del mutuo, il quale non produrrebbe veruno inconveniente, se le due qualità dei metalli considerati come mescolanza, e come segni dei valori conservassero invariabilmente la proporzione che stabilisce la loro abbondanza o scarsezza. la verga sarebbe la materia del cambio l'impressione del segno monetario ne indicherebbe il relativo valore.

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Ἰ. Σ. Δ. Βερνάρδην ἀρχηγὸν τοῦ Πολιτικοῦ Ὑμνηματος παρὰ Ὑπουργείῳ τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Τομ. 4.

ragione si avrebbero dunque ad accettare i prestiti di danaro? e se si esercitasse una rigorosa giustizia verso il mutuante, non si verrebbe per avventura a commettere una qualche ingiustizia verso il mutuatario? a ciò noi brameremmo, che si porgesse seria considerazione. è assioma incontrastabile: quando il legislatore non può tenere un imparziale bilancia fra le parti, lascia libera il corso alle circostanze. Ognuno corre allora il destino suo, ed è un colpo della sorte, se questi anzi che quegli viene ad essere danneggiato. Barbeyrac desiderava che si distinguesse il prestito semplice dal prestito ad usura. Nel prestito semplice non voleva che il mutuante avesse a risentire alcun danno dall' aumento della moneta, ma nel prestito ad usura, poichè secondo lui gl'interessi del danaro prestato servivano a compensare il rischio delle vicende della moneta, specioso ritrovamento, ma nulla più, essendo uguale il diritto di riavere l'identica somma prestata nel nutricante che presta senza interesse.

(Il Traduttore)

1) Questa disposizione taglia alla radice le molteplici dispute sull'aumento e sul decremento della moneta in corso, cioè se dovesse cadere in utilità e danno del creditore viceversa. pareva per altro che bene esaminato il carattere del danaro, e riconosciuto sotto i rapporti espressi da Paulo Giureconsulto nel suo elegantissimo testo alla L. I. D. de contrah. empt. non si potesse giammai dubitare della verità e giustizia della riportata disposizione. Il dottissimo Averanio ha trattata cotesta materia con argomenti così chiari ed incontestabili che converrebbe soffocare il grido della ragione civile per lasciarsi amora imporre dai sofismi di cui è infetta la contraria dottrina. Sed quia non semper, nei facile concurrebat, ut, cum tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu acciperé velles, electa materia est, cuius publica ac perpetua restimatio difficultatibus permutationum, aequalitate quantitatis subveniret: aequae materia forma publica percussa usum dominumque non tam ex substantia praebet, quam ex quantitate, cit. I. I.

(Nota del Traduttore Nani)

«L'obbligo che risulta da un prestito di denaro non è mai altro che la somma numerica nel contratto enunciata.

Se avviene un aumento od una diminuzione di specie avanti l'epoca del pagamento, il debitore non deve che la somma numerica e nelle specie in corso al tempo del pagamento medesimo.

Si fatta regola cessa, se il prestito è fatto in verghe d'oro ed argento, o in derrate. il debitore allora de rendere la medesima quantità e qualità ¹⁾».

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Δουραντὸν εἰς τὴν περὶ Συναλλαγμάτων καὶ χρεωστικῶν ὁμολογιῶν ἐν γένει πραγματείαν του. Τόμ. 3.

X^o Règle

Le paiement doit être fait de la somme numérique portée au contrat, soit qu'il ait en depuis augmentation ou diminution de valeur dans les espèces.

768 - La question de savoir si, en cas de diminution ou augmentation de valeur dans les espèces monnayées, l'obligation doit être acquittée suivant la somme numérique portée au contrat, ou bien suivant la valeur qu'elles avaient au moment de l'obligation est une des plus célèbres et des plus épineuses du droit. Elle a partagé jadis les plus illustres jurisconsultes comme nous le verrons tout-à l'heure. Avant de la traiter, nous croyons devoir faire quelques observations générales sur ce sujet. Nous dirons cependant que le Code l'a décidée dans le premier sens, en matière de prêt de consommation (art. 1895).

Mais il garde le silence à cet égard au titre des obligations conventionnelles en général, où la disposition eût été assurément mieux placée, toutefois nous pensons que le principe doit s'appliquer également aux autres contrats; la raison qui l'a fait admettre pour le prêt est la même pour les autres cas, et Pothier, Contrat de Prêt No 36, est aussi de ces sentimens.

Le principe néanmoins ne s'applique pas au dépôt (art. 1932), et il souffre quelques modifications dans d'autres cas, ainsi que nous allons le voir.

769 - Il ya deux valeurs dans les monnaies: la valeur intrinsèque, ou celle de la matière: la valeur extrinsèque, ou celle qui est attachée par la loi à chaque espèce de monnaie.

L'augmentation ou la diminution dans les espèces peut avoir lieu par rapport à l'une ou à l'autre de ces valeurs. Ainsi, quant à l'augmentation, il est possible, que cette espèce de monnaie soit à l'avenir d'une plus grande quantité de matière, ou simplement d'une matière supérieure en qualité, et que la pièce ne subisse aucune augmentation de valeur légale; il est possible aussi que la même monnaie, sans éprouver de changement dans la quantité ou la qualité de sa matière, en subisse néanmoins dans la valeur qui y est attachée par la Loi. Faites le même raisonnement en sens inverse quant à la diminution.

Il faut observer que lorsqu'il y a augmentation ou diminution de valeur extrinsèque dans les monnaies, il en est toujours une qui ne doit pas varier: C'est le point de départ, c'est la première dans l'achelle; par exemple, le centime, car il faut un connu pour arriver à l'inconnu, et nulle appréciation ne saurait avoir lieu sans objet de comparaison.

¹⁾ Cod. civ. art. 1896.

On a réduit dans ces derniers temps les pièces de six livres à 58 décimes; si on avait réduit également le décime à 8 centimes, et le centime aussi. 4 cinquièmes de sa valeur, la pièce de six livres aurait subi une triple réduction celle appelée décime en aurait subi une double, et le centime une simple en sorte que les 58 décimes ne valant plus que 464 centimes, et ces 464 centimes n'en valant plus que 371 la pièce de six livres se serait trouvée réduite à cette dernière valeur: ce qui n'est pas.

770 - Lorsqu'il y a augmentation ou diminution de valeur dans les espèces, plusieurs jurisconsultes avons-nous dit, notamment Dumoulin Tractatus de usur. N° 693 et Seqq. holoman illust. quæst. 15; Donellus ad Leg. 3 de Rebus credit. num. 10 et 11. soutiennent que le débiteur doit payer la somme numérique portée au contrat, suivant la valeur des espèces au jour du paiement. Ainsi, supposez qu'un prêt de 600 livres ait été fait en pièces de six livres, avant la réduction légale que cette espèce de monnaie a subie dans ces derniers tems; que les pièces n'aient point été prêtées comme lingots, mais bien simplement, comme formant la somme de 600 livres: si le débiteur voulait aujourd'hui se libérer avec des pièces de la même espèce, bien mieux, avec les mêmes qu'il n'a pas employées, il serait obligé d'ajouter à chaque pièce de 6 livres le 2 décimes dont elle a subi la réduction. En sens inverse si les mêmes pièces avaient éprouvé une augmentation de 2 décimes, le débiteur aurait d'autant moins à payer pour se libérer. c'est le système que le Code a adopté. Quia in pecunia non corpora quis cogitat, sed quantitatem; L. 94 § 1 tit. de scont. Les pièces de monnaie, en effet, ne sont que le signe public de cette valeur, qui seule est considérée: Ea materia forma publicè percussa usum dominiumque non tam ex substantia præbet, quam ex quantitate: L. 1 tit. de contrah. empt.

D'autres pensaient, au contraire, que le débiteur aurait dû, dans l'espèce, restituer cent pièces de six francs, soit qu'elles eussent subi une diminution ou une augmentation de valeur extrinsèque, ou bien leur valeur représentive au tems du contrat, attendu que de cette manière il aurait restitué ce qu'il avait reçu quant à la valeur réelle et matérielle; car pour ces derniers, la valeur de convention n'était pas seulement ce qu'il y avait à considérer dans les monnaies, puisque, disaient-ils, si le débiteur paie avec des espèces inférieures en poids ou en titre à celles qu'il a reçues, ou même en espèces semblables mais en moindre quantité, par ce qu'elles ont subi une augmentation de valeur extrinsèque, le créancier ne reçoit que nomine tenus ce qu'il avait compté attendu qu'il est certain que le prix des denrées augmente à mesure qu'on attribue à la monnaie une valeur extrinsèque au delà de la valeur de la matière, et dès lors, que la même somme numérique ne vaut pas pour lui ce qu'elle valait lors du contrat. Vinnius est de ce sentiment, ainsi qu'une foule des jurisconsultes par lui cités ad Inst. tit. Quibus modis recontra. oblig., § de Mutuo. Pothier, tout en convenant dans son Traité sur le Prêt de Consomption, N° 36, que le premier est suivi dans la jurisprudence Française, semble néanmoins incliner vers le second comme plus équitable.

Καὶ διὰ τὰ συντέμω τὸν λόγον, ὥς ἀκούσωμεν τελευταῖον τὸν [Μερόλινον] εἰς τὸν Πίνακά του ἐν ἄρθρῳ Prêt § 2 Σελ. 700. Ἔκδοσις 4η.

VII - L'argent prêté doit-il être rendu sur le pied qu'il vaut au tems du paiement, ou sur le pied qu'il valait au tems du contrat?

On tient pour maxime parmi nous qu'il doit être rendu sur le pied qu'il vaut au

tems du paiement. cette jurisprudence est fondée sur ce que, dans la monnaie, on ne considère que la valeur que le souverain y a attachée. il résulte de la cette consequence que ce ne sont pas les pièces de monnaie, mais seulement la valeur qu'elles signifient, qui font la matière du contrat de Prêt. ainsi, c'est cette valeur plutôt que ces pièces de monnaie, que l'emprunteur emprunte et s'oblige de rendre; d'où il suit qu'en la rendant, il remplit son engagement, quoique le souverain ait apporté du changement dans les signes qui la représentent, et qu'il faible, par exemple, pour faire cette valeur, une nombre plus considerable de pièces de monnaie que celui qui a été deluré par le prêtent¹⁾.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 4ου ἐπιχειρήματος.

Ἡ ἐπαναλαμβανομένη παρὰ τοῦ ψηφίσματος ἀρχὴ στηρίζεται:

1ον εἰς τὸν ὁρθὸν λόγον

2ον ὑπῆρχε πρὶν τοῦ ψηφίσματος, καὶ πρὶν τῆς Ἐπαναστάσεως δι' ἀγράφου νόμου.

3ον ἐπανελήφθη ἐπὶ Ἐπαναστάσεως διὰ πρόξεως τῆς Βουλῆς χρονολογούμενης τὴν 16 θμβρίου 1827.

4ον στηρίζεται καὶ εἰς τὴν παλαιὰν ἀρχὴν τοῦ Γαλλικοῦ Ἐμπορικοῦ Κώδικος.

1ον εἰς τὸν ὁρθὸν λόγον:

Ἀναμιμνήσκω ὅσα προεῖπα εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ 1ου ἐπιχειρήματος.

Ἀναμιμνήσκω τοὺς λόγους τῶν νεωτέρων Συγγραφέων ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ταύτης.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, οὔτε ἦτον, οὔτε εἶναι νέα ἡ μεταβολὴ τῶν Τουρκικῶν νομισμάτων πρὸ ἱκανῶν χρόνων ἀρξαμένη ἢ αὐξομείωσις, ἐστάθη συνεχὴς εἰς διαφόρους χρόνους.

Ὅστις παρατηρήσει, ὥς οἰκονομικὸς τὴν διαδοχικὴν ταύτην μεταβολήν, καὶ συμπαράβηκε τὴν ἐσωτερικὴν καλλονὴν τῶν νομισμάτων καὶ τὴν διαταχθεῖσαν ἐξωτερικὴν μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ποιότητα τοῦ ἀργύρου, ἐξάγει ὅτι ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ὑπῆρχεν ὅτε 2 Γρόσια ἦσαν ἰσότιμα μὲ τὸ Δίστηλον, ἔπειτα 5 εἶτα 10 καὶ ἔπειτα 15.

Τί ἔδωκαν οἱ Δανεισταί; — Γρόσια.

Εἰς τί ὑπεχρεώθησαν οἱ ὀφειλέται; — ν' ἀποδώσουν Γρόσια. Ἦξευραν οἱ δανεισταὶ τὴν ἐνδεχομένην μεταβολὴν τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ Γροσίου; — μάλιστα. — καὶ ὁποίαν συμφωνίαν ἔκαμαν; — νὰ λάβωσι Γρόσια. Εἶπαν Γρόσια κατὰ τὴν

¹⁾ Ἐκ τῶν λεχθέντων σαφῶς παρατηρεῖται.

1ον τὸ λάθος ὅτι ὁ τῆς Γαλλίας νόμος ἀποβλέπει τὴν ἐπιπρόσθεσιν (aggio), ἐνῶ ἀποβλέπει τὴν ἐξωτερικὴν ἀξίαν ἣτις ἀποφασίζεται παρὰ τοῦ ἡγεμόνος· καὶ 2ον τὸ ἄλλο λάθος ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς Γαλλικῆς Νομοθεσίας περὶ τοῦ ἀντικειμένου, εἶναι ἐναντία τοῦ ψηφίσματος, ἐνῶ εἶναι σύμφωνος εἰς ὅλα καὶ καθ' ὅλα.

τρέχουσαν τιμὴν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Συναλλάγματος; ἐσυμφώνησαν εἰς τὴν ποιότητα ἐκτὸς τῆς ποσότητος; — ὄχι. Πῶς δύναται ν' ἀλλαγῇ τὸ συνάλλαγμα;

Οἱ Δανεισταὶ οἵτινες δὲν ἐγίνωσκον εἰμὴ μόνον τὴν ζημίαν τῆς μεταβολῆς, ἀπεζημιώνοντο ἐκ τοῦ προσδιορισμοῦ ἐνὸς ὑπερόγκου τόκου, κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀνάγκης τοῦ ὀφειλέτου, καὶ τῆς αἰσχροκερδεΐας τοῦ δανειστοῦ, τὸ ὅποιον ἦτο κατὰ τὰς ἀρχαίας.

Περίπλεον, εἶναι τῆς φύσεως τοῦ δανείου, τὰ δανεισθέντα νὰ γίνωνται ἰδιοκτησίᾳ τοῦ δανεισθέντος· ὅποιαδήποτε αὐξομείωσις, εἶναι πρὸς ὄφελος, ἢ πρὸς βλάβην ἰδικήν του, καὶ ὀφείλει ν' ἀποδώσῃ τὸ εἶδος κατὰ τὴν τρέχουσαν τιμὴν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐξαργυρώσεως.

Περίπλεον, εἶναι ἡ τύχη ἡ ὁποία ἀποφασίζει πρὸς ὄφελος ἢ ζημίαν τῶν συμφωνούντων.

Περίπλεον, καὶ ὥς ἔργον τοῦ ἡγεμόνος, οὐδεὶς δύναται νὰ τιμωρηθῇ.

— 2ον Πάντοτε ἐν τῷ καιρῷ τῆς αὐτῆς μεταβολῆς ὁ ὀφειλέτης ἀνταπέδιδε τὰ χρεωστούμενα Γρόσια κατὰ τὴν τρέχουσαν τιμὴν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐξαργυρώσεως τῆς ὁμολογίας· ποτὲ δὲν ὑπερβάλλετο ἀπὸ ζημίαν Τουρκικὴν ἀρχὴν ν' ἀποδώσῃ τὰ Γρόσια εἰς τὴν τιμὴν τὴν τρέχουσαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ συναλλάγματος.

Διατί οἱ ὀφειλέται θέλουν ὑποχρεωθῇ σήμερον εἰς ἄγνωστον ἀρχήν, ἔχοντες ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν συνήθειαν;

Μολονότι οἱ Κοτσαβάσιδες καὶ ἑκεῖνοι τῶν προκρίτων οἵτινες ἐτυραννοῦσαν πᾶν ἐμπόριον τοῦ δυστυχεστάτου λαοῦ, ὅστις εἶχεν ἀνθέξῃ καὶ μὲ τοὺς τυραννίσκους του, μολονότι, λέγω, οὗτοι ἔχουσιν ὁμολογίας καὶ συμφέρον ἐν ταυτῷ διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν ἐναντίαν πρότασιν, οὐδεὶς ἐσημείωσε πώποτε εἰς τὰς ἐρεῦνας τῆς Γραμματείας ταύτης, μίαν ἀπόφασιν ἐναντίαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀριθμητικῆς ποσότητος καὶ ἐναργῶς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς τορινὰς συζητήσεις εἰς τὸ Ἀνέκκλητον Δικαστήριον.

Ἄρα ὑπῆρχεν ἄγραφτος Νόμος, ὅτι οἱ ὀφειλέται ἐξαργύροναν τὰς ὁμολογίας των μὲ τὴν ἀριθμητικὴν ποσότητα.

— 3ον Ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως, ὅταν οἱ ὀφειλέται πρὸς τὸ δημόσιον ἐδυστροποῦσαν εἰς τὴν καταβολὴν τῶν ὀφειλομένων, κατὰ τὸ ΚΔ. ψήφισμα τῆς ἐν Τροιζῆνι Γ. Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἡ Βουλὴ ἐξέδωκε τὰς ὁδηγίας εἰς τὴν ἀναθεωρητικὴν ἐπιτροπὴν καὶ εἰς τὸ ἄρθρον ΚΒ λέγει: «Ἡ Ἀναθεωρητικὴ Ἐπιτροπὴ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν κατακρατουμένων παρ' ὁποιοῦδήποτε Δημοσίων Χρημάτων, καὶ Ἐθνικῶν κτημάτων, ἀποφασίζει διὰ τὴν τελείαν ἀποζημίωσιν τοῦ ἔθνους, λογαριαζομένης τῆς ποσότητος εἰς Γρόσια, μὲ τὸν τόκον των!

Καὶ οὕτω διέταξε, μολονότι ἐπήγαζε ζημία διὰ τὸ Ταμεῖον ¹⁾).

Ἦμπορεῖ τις νὰ ἐπιφέρῃ παραδείγματα ὅτι αἱ παρελθοῦσαι Διοικήσεις ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς πληρωμὰς τινὰς ἐπλήρωσαν, ἢ ἐπ' ἄφισαν διαταγὰς, δι' ὧν φαίνεται ὅτι ἐλογάριασαν ὑπὲρ τοῦ δανειστοῦ τὸ Γρόσιον κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του.

Ἀλλὰ τί σημαίνουν αὗται αἱ πράξεις;

ὥς πολλαὶ ἄλλαι, ψηλαφηταὶ καταχρήσεις, παραβιάσεις τῶν νόμων μὴ δικαιολογούμεναι εἰμὴ διὰ τὴν βίαν ἢ ὁποία ἐπαπειλοῦσε συνεχῶς τὰς Διοικήσεις, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐξ ἀνάγκης καταχρήσεις ἐγκαίρως θέλουν διεκδικηθῇ κατὰ χρέος ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, ἀναλαμβάνουσιν ἀπὸ τοὺς ἀδίκως λαβόντας τὰ ὅσα καταχρηστικῶς ἔλαβαν. — ἢ κατάχρησις, καὶ τὸ ἀμφισβητούμενον δὲν πλάττει δικαίωμα.

4ον Ὁ Ἐμπορικὸς Κώδηξ εἶναι μία ἐξαίρεσις τοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου. ὅλα τὰ συναλλάγματα περὶ τῶν ὁποίων οἱ κανόνες τοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου δὲν ἐτροπολογήθησαν μὲ τὸν Ἐμπορικὸν Νόμον, ἐπικρατοῦν.

Πῶς πληρόνονται αἱ ὑποχρεώσεις εἰς τὰ διάφορα συναλλάγματα; οὐδεμία τροπολογία. — ἄρα ἐφαρμόζονται τὰ παρὰ τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος διαταπτόμενα εἰς τὰ ἐμπορικὰ συμβόλαια — ἄρα ὅλαι αἱ καταβόλαι εἰς τὰ διάφορα ἐμπορικὰ συναλλάγματα, ἐνεργοῦνται μὲ τὸν κανόνα τοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου. Ἄρα ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ 1895 ἄρθρου τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος.

Ὡς πρὸς τὴν συναλλαγματικὴν καὶ τὴν ὁμολογίαν εἰς τὸν διορισμὸν (all'ordine), λέγει τὸ ἄρθρον 143 οὕτως: «Une lettre de change doit être payée dans la monnaie qu'elle indique». — Τουτέστιν ὅτι ὁ ὀφειλέτης ὀφείλει ν' ἀποδώσῃ τὸ αὐτὸ εἶδος νομισμάτων, τὸ ὁποῖον σημειοῦται εἰς τὴν συναλλαγματικὴν, εἴτε ὁμολογίαν (μεταξὺ ἐμπόρων).

Ὁ Κανὼν αὐτὸς δὲν ἀνάγεται εἰς τὸ φιλονεικούμενον ἀντικείμενον· ἀλλὰ μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ λύσιν τῆς ἄλλης συζητήσεως.

¹⁾ Δὲν εἶναι ἀνάρμοστον νὰ Σᾶς ὑπενθυμίσω εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, ὅτι καὶ εἰς τὸ Πανελλήνιον, εἰς τὸ περὶ παλαιῶν χρεῶν σχέδιον, ἐγίνε συζήτησις καὶ περὶ τοῦ προκειμένου, καὶ ἀπεφασίσθη οὕτως.

* Ἡ ὑποχρέωσις ἢ πηγάζουσα ἀπὸ δάνειον χρηματικόν, εἶναι πάντοτε τῆς ἀριθμητικῆς ποσότητος, ἣτις σημειοῦται εἰς τὴν συμφωνίαν. Ἄν πρὶν τῆς πληρωμῆς ἐγίνεν αὐξήσις ἢ ἐλάττωσις τοῦ νομίσματος, ὁ ὀφειλέτης χρεωστεῖ ν' ἀποδώσῃ, τὴν δανεισθεῖσαν ἀριθμητικὴν ποσότητα, καὶ δὲν χρεωστεῖ ν' ἀποδώσῃ, εἰμὴ τὴν ποσότητα ταύτην εἰς νομίσματα κατὰ τὴν τρέχουσαν ἀξίαν αὐτῶν εἰς τὴν στιγμὴν τῆς πληρωμῆς.

Τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ ἁρθρου ἐτέθη εἰς ψηφοφορίαν. — οἱ ψηφοφοροῦντες ἦσαν 18. — ἀριθμὸς τῶν ὑπέρ, 12. καὶ τῶν κατὰ, 6 — (ἴδε Συνεδρίασιν τοῦ Πανελληνίου τῆς 5 Μαρτίου 1829) ἐγίνε δεκτὸν διὰ τῆς πλειοψηφίας τὸ σχέδιον τοῦ ἁρθρου. — ἡ Ὑ Ε. δὲν παρεδέχθη τὸ σχέδιον τοῦ Πανελληνίου, καὶ ἐξέδωκε τὸ ὑπ' ἀρ. 12575 Διάταγμα, χωρὶς νὰ λαλήσετε περὶ τοῦ προκειμένου, διὰ νὰ θεωρήσετε ὠριμοτέρως τὴν ὕλην ταύτην.

«Καὶ ἐὰν τὸ αὐτὸ εἶδος, ἐν τῷ μεταξὺ καιρῷ ὑπέφερε μεταβολὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ποιότητα, ἢ τὴν ἐξωτερικὴν, πῶς πληρόνεται»;

Βέβαια μὲ τὴν ἀριθμητικὴν ποσότητα ἐπειδὴ μὴ τροπολογοῦντος τοῦ Ἐμπορικοῦ Κώδικος τὸ ἄρθρον 1895, ὑπάρχει παραδεδεγμένη ἡ ἀρχὴ τοῦ αὐτοῦ ἁρθρου, εἰς ὅλα τὰ ἐμπορικὰ συμβόλαια.

Ἀλλὰ μήπως ἡ ἀρχὴ τοῦ νὰ πληρωθῇ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος, (ὅποιαδήποτε καὶ ᾖ εἶναι ἡ μεταβολή) εἶναι ἀφιλονείκητος; Δὲν ἡμπορεῖ τις νὰ πληρώσῃ μὲ ἄλλα εἶδη νομισμάτων τοῦ αὐτοῦ Κράτους; ἢ ὁ Κανὼν ἀποβλέπει μόνον τὰ ἐξωτερικὰ νομίσματα; — Μολονότι ἡ ἐξέτασις εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου, ἃς ἀκούσωμεν τοὺς εὐὐπολητοτέρους Γάλλους ἐρμηνευτάς.

Ὁ Ἰ. Β. Δελλαπόρτε ἐπὶ τοῦ εἰρημένου 143 ἁρθρου κάμνει τὰς ἐφεξῆς παρατηρήσεις :

«--- observations —» si la lettre portait la somme en or, cela n'empêche pas qu'on ne puisse payer en argent, il suffit de payer *en monnaie courante* au tems de l'échéance».

Cet article n'est relatif qu'aux monnaies étrangères, par exemple, en Piastres d'Espagne, dans ce cas même le débiteur n'est pas obligé de payer précisément en piastres, il suffit qu'il donne en monnaie du pays la somme que représentent les piastres au jour de l'échéance».

Ὁ Λοκρέ, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἁρθρου 143 λέγει ²⁾

«art. 143 - » Una Lettera di Cambio debb'essere pagata colla moneta in essa indicata!

Quest' articolo venne presentato li 27 Gennaro 1827 (vedasi processo verbale N° 1 - art. 151) Discusso ad adottato li 29 (vedasi processo verbale dal N° LXV al LXXIII) - Presentato ad adottato li 21 e li 26 febbrajo (vedasi processo verbale de' 26 N° IX e X. art. 139.

Comunicato al tribunato li 5 Marzo. - Presentato, dopo la comunicazione ad adottato li 5 Maggio (vedasi processo verbale N° I e II, art. 142) egli 8 Agosto (vedasi processo verbale N° XII e XIV art. 143).

Colla moneta in essa indicata questa regola non impedisce punto, che se questa moneta è una moneta straniera, la lettera possa essere pagata al corso dei cambio, in moneta del luogo nel quale deve essere riscossa ³⁾.

L'articolo non si è positivamente spiegato.

1 - Non era necessario che di stabilire la massima, vale a dire di costituire il de-

¹⁾ Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι καὶ οἱ τρεῖς Ἀντιπρόεδμοι συνέχεαν τὴν λέξιν *Piastres*, ἐκλαβόντες αὐτὴν διὰ *Γρόσια Τουρκικά*.

²⁾ Μετάφρασις Ἰταλική.

³⁾ Il Sig^{re} Jaubert, processo verbale de 21 Gen°. 1807. N° LXVI - il sig. Regnand (de saint geand Angely) ibid N° LXVII. - il sig. Begouen, ibid No LXVIII.

bito nella moneta che bisogna sborsare sotto pena d'indennizzare il creditore della differenza tra questa moneta e quella colla quale si paga. Le contrattazione che sono una conseguenza di un tale Principio, si eseguiscano giornalmente senza che la Legge punto visi iminiscchi ¹⁾.

2 - Se la legge avesse detto che la differenza sarebbe determinata dietro il corso del cambio, avrebbersi potuto conchiudere che fosse necessario di adattarvisi illimitatamente; che per esempio una lettera di cambio in piastre ²⁾ sopra Parigi dovesse esser pagata al corso più alto o più basso che avesse la Piastra in questa città al giorno della scadenza, mentre deve bastare che la piastra siavi ragguagliata al corso di Spagna ³⁾; il pagatore non è obbligato ad un compenso per il cambio più alto di cui essa gode in Parigi.

Del resto bisogna aver riguardo al corso che in moneta avrà all'epoca della scadenza, e non a quello ch'essa può avere al giorno in cui la lettera è tratta, ameno che non vi esista stipulazione in contrario una tal regola venne stabilita da una sentenza del consiglio dei 19 - febbrajo 1729.

ὁ Παροδεσῶς, μετάφρασις Ἰταλική.

Articolo IV. - in qual modo il pagamento debba essere fatto.

281. - Una lettera di Cambio deve essere pagata colla valuta in essa indicata: questa è la disposizione precisa dell'articolo 143 del Codice di Commercio.

Non si può negare che una lettera di cambio stipulata pagabile in Valute d'oro o d'argento, non possa sempre essere pagata con simile valuta. Una tale stipulazione, quando ha per oggetto di dare la preferenza ad una specie di valuta di uno stato sopra un'altra specie di valuta di questo medesimo stato, può essere una contravvenzione alle leggi di polizia.

Perciò non si devono prendere a rigore le disposizioni dell'articolo 143, allorchè la differenza fra la moneta indicata a quella ch'è offerta non consiste punto nel valore intrinseco delle valute, e che non si tratta che della scelta fra le differenti monete di uno stesso Governo.

Non dimeno non bisognerebbe portare all'eccesso le conseguenze di una modificazione che l'equità sembra suggerire. La moneta di biglione, o di rame, non è giammai stata considerata nel sistema monetario delle nazioni commerciali che come un mezzo di saldare le minute transazioni, se si può spiegare in tal modo, e di facilitare il pagamento degli appunti. Allorchè la sua abbonanza è tale che i debitori cerchino d'impiegarla per fare dei pagamenti considerevoli, l'uso autorizza a non farvi entrare che una certa quantità di questa moneta! Spetta al Governo il determinare la proporzione, ed il riformare o conservare gli usi, secondo il maggiore interesse dello stato. esiste pure una legge formale che alcun'altra non ha abrogata, e che al contrario un decreto del direttorio del 14 Nevoso anno 4 ⁴⁾ ha resa applicabile ai pagamenti fatti al pubblico tesoro: questa è la decisione del consiglio del 1° Agosto 1738, la quale porta,

¹⁾ Il Sig^{re} Louis, ibid N° LXXII.

²⁾ Ἰδε τὴν ὀπισθεν σημείωσιν ³⁾. - Piastra, τοῦτέστι *Piastre di Spagna*, *Λίστυλα*, καὶ οὐχὶ *Piastre di Turchia*, *Γρόσια Τουρκικά*, τὰ ὅποια μὴδ' ἐσυλλογεῖτο κανεῖς εἰς τὴν Γαλλίαν.

⁴⁾ Bollettino delle Leggi, serie 2da B 53. N° 458.

art. 5. Che non potrà entrare ne' pagamenti di Lir: 400, e al di sotto se non che una somma non maggiore di lire 10 e negli altri se non che la quarantesima parte. La legge del 21-7bre 1792, la quale ha conservate le leggi ad i regolamenti anteriori che non erano abrogati ha lasciato sussistere questo decreto. il decreto del direttorio esecutivo, benchè puramente relativo all'interesse del pubblico tesoro, gli ha data una nuova forza. sembra cosa naturale il non costringere i particolari a ricevere da loro debitori della moneta di rame in una maggiore proporzione, giacchè questi particolari non potrebbero eccederla verso il publico tesoro ¹⁾).

282 - La camera di commercio di Parigi aveva proposto di decidere che una lettera di cambio non fosse pagabile nella moneta indicata, se non nel caso che il traente ne avesse annunciata l'intenzione con queste parole, e non altra valuta, e che essa potesse esserlo nel suo valore rappresentativo in moneta corrente, se questa condizione proibitiva non fosse stata espressa, è motivi ch'essa ne dà, sono «che il traente, il quale non avrà avuta l'intenzione formale di fare un operazione monetaria non si troverà esposto senza necessità a delle spese e ad un conto di ritorno, per la sola ragione che la moneta nella quale egli avrà fatta la sua tratta non si troverà al momento della presentazione nelle mani della persona sopra la quale la lettera è stata tratta e che rappresenterà la valuta: gl'interessi del presentatore saranno egualmente favoriti da una disposizione così naturale ²⁾ ». Sembra che questa opinione non sia stata ammessa nella redazione della Legge. Ecco ciò che ha detto sopra quest' oggetto l'oratore del tribunato ³⁾ nella seduta del corpo legislativo degli 11 7bre 1807. «Si dubitava se la somma espressa nella lettera di cambio potesse essere pagata in qualunque valuta equivalente bisognava precisare la regola, che qualunque lettera di cambio debba essere pagata nella moneta ivi espressa. perciò una lettera di cambio tratta sopra Parigi in piastre, ed accettata in Piastre, sarà rigorosamente pagata in piastre, perchè la lettera è in allora la convenzione di tutte le parti».

Ma noi duriamo fatica a credere che il legislatore abbia voluto adottare un principio che non fosse garantito da alcuna delle modificazioni che le circostanze esigono. il debitore di una lettera di cambio tratta sopra una città di Francia, e pagabile in pezzi di moneta straniera, non potrà essere per eventi di guerra o per altri simili in situazione di pagarla nella valuta indicata: Il corso del Cambio, ed un giudizio arbitrale devono servire in questo caso a rendere giustizia alle parti. Ella è d'altronde una conseguenza del principio consacrato dall'articolo 1142 del Codice Napoleone, il quale riconosce che nessuno può essere obbligato a fare precisamente una tale o tal'altra cosa, e che l'inesecuzione di un tale obbligo dà luogo ai danni ed interessi.

283 - Non bisogna perdere di vista che quando non vi ha punto stipulazione contraria, il pagamento deve come noi lo abbiamo vedute al num: 73. essere fatto in moneta legale del luogo sopra il quale la lettera è tratta, ed in Valute che hanno corso al momento della scadenza ⁴⁾. Le circostanze e le leggi Politiche possono qualche

¹⁾ Osserv. de' Tribunali di Comm° di Abbeville, vol. 2 pag. 4 - di Bar - sur - Ornain pag. 95 - di Besanzone pag. 125 di Eu et Tréport pag. 365. Poitiers. vol. 2 pag. 443. sedan pag. 504, e 508 - Tours pag. 553. - Verdun pag. 582.

²⁾ osserv. sopra la revisione del progetto de Cod. di Com° pag. 37.

³⁾ il sig. Duveyrier.

⁴⁾ Decisione del consiglio delli 19 feb° 1729 - osserv. del Tribun. di Com. di Bor

volta produrre una derogazione a questo principio. La legislazione sopra la carta monetata, sopra la sua assimilazione alla monetta metallica, anche per le lettere di cambio tratte da una piazza ad un'altra in Francia ¹⁾ sono state altrettante eccezioni politiche che il bisogno o l'interesse dello stato, i quali devono essere preferibili, servivano a convalidare ²⁾.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Πέμπτου ἐπιχειρήματος.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 188 ψήφισμα δὲν ἐμπεριέχει νέον νόμον, ἀλλὰ προϋπάρχοντα.

Τρεῖς Παρατηρήσεις χρεωστῶ ἐπὶ τοῦ Ἑκτοῦ ἐπιχειρήματος.

1. Ποῦ εἶναι καὶ ἡ σημείωσις τῶν ὑπαρχόντων νόμων εἰς τὰ Κράτη τῶν τριῶν Ἀντιπρέσβρων, νόμων οἵτινες νὰ παραχωροῦν εἰς τὸν Ἕλληνα ὅ,τι ὁ Ἕλληνα ἀρνεῖται εἰς τὸν Ξένον; νὰ τοὺς ἰδῶμεν διὰ νὰ γνωρίσῃ ἡ Κυβ. τὴν διάταξιν καὶ τὰ ὅριά της.

ὁ Κορ Πάνην δὲν τοὺς ἀναφέρει.

ὁ Κορ Ρουὰν δὲν δύναται νὰ παραπονηθῇ, ἐπειδὴ τὸ Κράτος του διατηρεῖ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τοῦ ψηφίσματος.

ὁ Κορ Δώκινς δὲν σημειοῖ τὸν Ἀγγλικὸν νόμον διὰ τοὺς Ἀγγλους, καὶ διὰ τοὺς Ἰονίους λέγει, ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν Ἰονικῶν δικαστηρίων, ὁριστικῶς παρεδέχθησαν τὴν ἀρχὴν ἐναντίον τοῦ ψηφίσματος.

Εἰς τοῦτο ἀπαντῶ:

1ον αἱ ἀποφάσεις ἔχουσιν ἰσχὺν νόμου.

2ον εἶναι ὑποχρεωτικαὶ δι' αὐτὰ τὰ ἴδια Δικαστήρια;

3ον εἶναι τοιαῦτα εἰς πᾶσαν περίπτωσιν;

4ον Μὴν ὑπάρχει ἀντίφασις; καὶ ἐὰν ὑπάρχῃ, ποῖος ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπέρ, καὶ ποῖος ὁ τῶν κατὰ;

Αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις δὲν συμφωνοῦν μεταξύ των καὶ φαίνεται ὅτι ὑπάρχει ἀντίφασις. ἀλλ' ἡ ἀντίφασις αὕτη εἶναι εἰς τὸ φαινόμενον, ἐπειδὴ τὸ σύστημα τῶν Ἰονικῶν δικαστηρίων, ὃν νὰ δικάζουν τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ἰδικὰς περιστάσεις θεραπεύει τὴν φαινομένην ἀντίφασιν, ἄρα ἐκάστη ὑπόθεσις ἐπιδέχεται

deaux, vol. 2 pag. 168.

¹⁾ riguardo alle lettere di Cambio tratte da un paese straniero ad un altro, la legge delli 29 Nevoso anno 4 aveva fissate alcune regole conservatrici dell'equità.

²⁾ Ma si deve fare una distinzione fra la carta monetata nazionale ed i biglietti di una banca, quand'anche fosse nazionale questa distinzione ha servito di fondamento al parere del consiglio di stato delli 12. firmale anno 14 ad approvato li 30 dall'Imperatore, il quale decide che i biglietti della banca di Francia essendo soltanto di semplice tolleranza, il presentatore di una lettera di Cambio può esigere il suo pagamento in numerario.

ἐφαρμογὴν ἀμφισβητουμένην. τότε ἐπὶ ποίᾳ βάσει θέλει κάμει τὴν πρότασιν τῆς ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν γνωμοδότησιν τῆς Γερουσίας διὰ τὴν τροπολογηθῇ τὸ ψήφισμα;

2ον Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχουν ἤδη Νόμοι. μήπως διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος νὰ διατάξῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ παρόμοια;

Εἰς τὸ συνίσταται τὸ δικαίωμα τῆς ἀμοιβαιότητος μεταξὺ ἔθνους καὶ ἔθνους; ὅποια αἱ συνέπειαι; ἃς ἀκούσωμεν τὸν Hericourt ὡς ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Μερλί-
νον εἰς τὸ ἄρθρον étranger (ξένος) § 2, σελ. 896.

«Plus anciennement encore, dans le célèbre procès où il était question de savoir si le contrat de mariage de la Princesse de Carignan passé devant notaire à Turin, emportait hypothèque en France, on faisait valoir pour l'affirmative, un grand nombre de pièces authentiques dont il resultait que les contrats passés devant notaire en France emportaient hypothèque en Piémont mais ecoutons dans quels termes le savant Hericourt refutait cette objection. — «Quels que puissent être les usages de Piémont, ils ne peuvent point influer sur la contestation. il suffit que nos loix rejettent l'hypothèque des contrats passés en pays étranger. Personne n'ignore que l'hypothèque est un droit réel qui se règle par la loi du lieu où l'on veut l'exercer, mais dit-on que devien-
dra le droit de réciprocité qui doit avoir lieu entre deux états voisins, si l'on rejette en France l'hypothèque des contrats passés en Piémont, pendant qu'en Piémont on donne hypothèque au contrats passés en France? — pour faire tomber cette remarque, il suffit d'expliquer ce qui doit être entendu par la réciprocité, et quels sont ses bornes. — La règle de la réciprocité prend sa source dans la convention des souverains, et cette convention en fait la base; mais on n'en peut tirer des conséquences qui attaquent l'indépendance des différens souverains. — son effet se borne à ce qu'on appelle le droit de représailles c'est-à-dire à refuser aux Piémontais en France, ce que la loi de Piémont refuse aux Français. . . . .

Mais la règle de réciprocité qui s'observe entre les nations, ne peut obliger les magistrats Français à accorder aux Piémontais, contre les loix de l'État tous les droits qu'on accorde aux étrangers en Piémont; à moins que deux souverains se soient convenus de la réciprocité, par un traité conclu entre eux, comme on a fait pour les hypothèques entre la France et la Lorraine. — S'il en était autrement, le souverain cesserait de l'être dans ses états, dès qu'il serait obligé d'accorder aux sujets d'un autre état, dans son territoire, tout ce que le souverain de cet autre état y accorde aux Etrangers.

Ainsi il y a beaucoup de nations qui ne connaissent point le droit d'aubaine; les sujets de ces états peuvent-ils s'en prétendre affranchis en France, où ce droit est en vigueur parce qu'on ne le pratique point chez eux à l'égard des Étrangers? Ainsi un commerce est interdit en France, mais il est permis dans un autre État; est-ce une raison, pour que les sujets de cet autre État, viennent le faire en France, malgré nos loix? — Comme ces interdictions subsistent en France, c'est bien une raison pour que, dans les autres pays, on distingue les Français des autres étrangers, et qu'on leur refuse les faveurs que nous refusons en France aux étrangers. C'est-ce qu'on appelle le droit de represailles, qui derive de la réciprocité; ce qui n'a rien de contraire à la souveraineté de la France. c'est une matière de negociation entre le deux souverains;

ils doivent balancer les avantages qui peuvent leur revenir de la réciprocité. Quand ils la trouvent égale aux deux peuples, ils établissent entre les deux États, comme on a fait dans le traité d'Utrecht, pour établir la réciprocité de l'exemption du droit d'aubaine entre la France et l'Angleterre. mais quand un État est plus grand que l'autre, ils l'établissent (communement) entre l'un des deux, et une partie de l'autre État proportionnée pour la grandeur. (c'est ainsi que par la traité du 21 Janvier 1718, entre la France et la Lorraine la réciprocité d'hypothèque et d'exécution des contrats, et des jugements avait été stipulée, d'une part, pour tous les États du Duc de Lorraine, et de l'autre pour la generalité de Metz seulement). - La represaille est le droit; et chaque souverain peut l'exercer dans ses États, comme il lui plait; mais la réciprocité dont l'effet s'étend au droit et à la police d'un autre État, est de convention; et elle ne peut s'établir que par un traité entre les deux souverains sans cela un petit état serait le maître de se procurer tels avantages qu'il lui plairait dans un grand État: il n'aurait qu'à accorder aux sujets de cet autre État les droits et les privilèges qu'on voudrait procurer aux siens dans un grand État.

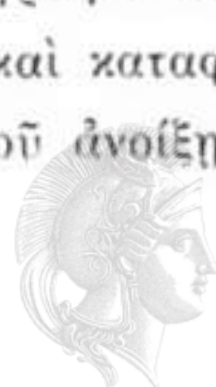
Ainsi parla d'Hericourt, et Vous savez que, par arrêt du 18 Mars 1748, le conseil cassa l'arrêt du parlement de Paris, du 7bre 1744, qui avait déclaré hypothécaire en France le contrat de mariage de la Princesse de Carignan.

Et quel poids ne donne pas aujourd'hui à cette doctrine l'article 11 - du Code civil; «L'étranger (porte cet article) jouira en France des mêmes droits civils que ceux qui sont ou seront accordés aux Français par les traités de la nation à la quelle cet étranger appartiendra». - Vous remarquez, M. M. que le législateur dit par les traités, et non par les lois. il ne suffit donc pas, pour justifier la prétension du sieur Mouni-florence, que les lois Americaines attribuent aux Français le droit de faire assigner d'autres Français devant les Tribunaux américains pour l'exécution des contrats passés entre eux en Amerique: il faudrait encore que ce droit fût établi par un traité entre le gouvernement Français, et le gouvernement des Etats-unis; et il est bien notoire que jamais pareil traité n'a existe entre le deux Gouvernemens.

Βον Μὴ ὑπάρχοντος χρόνου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ συμμορφωθῇ εἰς ὅσα τὰ ἄλλα ἔθνη κανονίζουν, καὶ μὴ ὑπαρχούσης συμφωνίας, δύναται ὅμως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ κρατήσῃ τὴν πρότασιν ὡς πρότασιν ἀξίαν σπουδῆς. καὶ θέλει τὴν συζητήσῃ μετὰ τὴν Γερουσίαν κατὰ τὰ συμφέροντά της, ἀφοῦ εἰς ἕκαστον τῶν Τριῶν Ἀντιπρόσβρων θέλει χορηγηθῇ παρὰ τῆς Αὐλῆς τοῦ πληρεξούσιον ἔγγραφον διὰ νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὴν προβληθεῖσαν ἀμοιβαιότητα εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπόθεσιν, καὶ τὴν σημείωσιν τῶν εἰς τὰ εἰρημένα Κράτη ἐπικρατούντων Νόμων.

Ἀφοῦ ἐξέθεσα τὴν γνώμην μου εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν δὲν δύναμαι ν' ἀποσιωπήσω τὴν λύπην μου διὰ τὰ ἐνδιαλαμβανόμενα εἰς τὰ τρία ἔγγραφα ταῦτα.

Ἐκαστος τῶν τριῶν Ἀντιπρόσβρων ὑβρίζει τὴν Κυβέρνησιν, καὶ καταφρονεῖ τὸ ἔθνος ὡς μικρόν, καὶ κάμνει τὸν Νομοδιδάσκαλον διὰ νὰ τοῦ ἀνοίξῃ τὰ ὀμμάτια.

Ἐκαστος αὐτῶν παρεξηγῶν τὰς πλέον καθαράς ἰδέας καταφρονεῖ τὸ ἔθνος, νομίζων ἴσως ὅτι ὁμιλεῖ μὲ ἀγρίους ἀνθρώπους κατοικοῦντας εἰς ἄγνωστον τοῦ Κόσμου μέρος, νεωστὶ ἀνακαλυφθέν.

ὁ Κορ Ρουὰν δὲν ἐμπορεῖ ποτὲ νὰ δικαιολογηθῇ. Ἄς εἶναι . . . .
ἐτελείωσα

Ἡ Υ. Ε. ἄς ἀπαντήσῃ ὅπως ἐγκρίνῃ.

B.

Ὡς δεύτερον ἔγγραφον παρατίθεται τὸ πρωτότυπον τῆς ὑπ' ἀρ. 4422 καὶ ἀπὸ 15 Δεκεμβρίου 1830 Ἐγκυκλίου τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης περὶ ἐθίμων, ἀπευθυνομένης πρὸς τοὺς Προέδρους τῶν κατὰ τὴν Σπάρτην δικαστηρίων. Αὕτη ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Βιάρχου Καποδίστρια, ὅστις ἐξετέλει τότε προσωρινῶς καθήκοντα Γραμματέως ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, ἀναπληρῶν τὸν εἰς ἄδειαν εὐρισκόμενον τακτικὸν τοιοῦτον Ἰ. Γενατᾶν.

Ἡ Ἐγκύκλιος ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Maurer (Das Griechische Volk, I, 546 - 554). Ἀναμετάφρασις δ' αὐτῆς εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν ἐξελλεγμένων τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Maurer Ε. Καρατάση καὶ Χρ. Πράτσικα (Ὁ Ἑλληνικὸς Λόγος, Α', 429 ἐπ.).

Τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης ἐγένετο ἀνάκλησις καὶ ἐρμηνεία ὑπὸ τοῦ ἀνευρόντος τὸ σχέδιον αὐτῆς Καθηγητοῦ Κωνσταντίνου Δ. Γριανταφυλλοπούλου εἰς ἐμβριθεῖ Πανεγυρικὸν Λόγον, ὃν ἐξεφώνησεν ὡς Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ¹⁾).

Ἡ Ἐγκύκλιος εἶχεν ἐκτυπωθῇ καὶ εἰς ἰδιαίτερον φύλλον, ἀποσταλὲν εἰς τὰ διάφορα δικαστήρια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ φύλλον τοῦτο κατέστη λίαν δυσεύρετον (ἐν μόνον ἀντίτυπον αὐτοῦ ἀνεύρομεν εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους) ἐκρίθη σκόπιμος ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀναδημοσίευσίς της.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ἡ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ἀρ. 4422

Πρὸς τοὺς Προέδρους τῶν κατὰ τὴν Σπάρτην Δικαστηρίων.

Ἡ Κυβέρνησις μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Γερουσίας ἐσύστησεν εἰς τὴν Σπάρτην τὰ δικαστήρια, τὰ ὅποια προεδρεύετε, καὶ ἐκανόνισε τὸν ὄργανισμὸν αὐτῶν μὲ τὸ ψήφισμα ὑπ' ἀρ. 184.

¹⁾ Ἡ Πολιτικὴ δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια, εἰς *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 23 (1948), 480 (καὶ εἰς ἀνάτυπον).

Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ ψηφίσματος καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου ὀργανισμοῦ αὐτῶν τῶν Δικαστηρίων, οὔτε ἀπὸ ἄλλην αἰτίαν προῆλθεν, οὔτε εἰς ἄλλο τι ἀποβλέπει, εἰμὴ νὰ εἶναι εἰς ἁρμονίαν μὲ τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, ὅπου αὐτὰ τὰ δικαστήρια ἐσυστήθησαν, καὶ οἱ Σπαρτιάται ν' ἀπολαύσωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερα τοὺς γλυκυτάτους καρποὺς τῆς Δικαιοσύνης.

Ἡ Κυβέρνησις Σᾶς ἐνεπιστεύθη τὴν Προεδρίαν αὐτῶν τῶν δικαστηρίων καὶ μὲ τὰς εὐχὰς τῆς Σᾶς συνώδευσεν, ὅταν ἀνεχωρήσατε διὰ νὰ ὑπάγετε ἐπὶ τόπου, ἵνα ἐκπληρώσετε τὸ χρέος Σας.

Ἡ Γραμματεία γνωρίζουσα τὴν κατάστασιν τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ παρελθόντος καιροῦ τὰ πράγματα τῆς Ἐπαρχίας ἐκείνης, νομίζει χρέος τῆς νὰ προσκαλέσῃ τὴν προσοχὴν Σας εἰς τινὰ, τὰ ὅποια δύνανται νὰ ἐξομαλίσουν πολλὰς τῶν δυσκολιῶν, τὰς ὁποίας θέλετε ἴσως ἀπαντήσετε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους Σας, καὶ ὅπως ταχύτερα καὶ εὐκολώτερα ἐπιτύχετε τὸν σκοπὸν τῆς ὑπηρεσίας Σας, καὶ λάβετε ἔνεκα τούτου τὰς εὐλογίας τῶν ὅσοι ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν Σας.

Μολονότι τὸ Ἔθνος, ὅταν κατὰ πρόωκον συνκαρτέησεν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ἐγνώρισε τὴν ἀνάγκην νὰ ρυθμίσῃ τὴν Κυβερνήσιν αὐτοῦ κατὰ πάντα, μιμούμενον τὰ εὐνομούμενα ἔθνη, καὶ ἐγνώρισε καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ παραδεχθῇ νομοθεσίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν νὰ δικαζόνται τὰ δικαστήρια τῶν Πολιτῶν, μολοντοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἀπόφασίς αὕτη τοῦ Ἔθνους ὡς πρὸς τὴν Νομοθεσίαν Πολιτικὴν τε καὶ Ἐγκληματικὴν νὰ ἐκτελεσθῇ κατ' εὐχὴν.

Ἡ φορὰ τῶν περιστάσεων καὶ ἡ βαρὺτης τῶν δεινῶν, τὰ ὅποια πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως κατεπολέμησαν κατὰ συνέχειαν πολλῶν χρόνων τὸ ἔθνος, εἶναι ἄρκετὴ ἀπολογία τῆς μὴ ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς.

Περιοριζομένη ἡ Γραμματεία εἰς τὸ νὰ Σᾶς ἐπασχολήσῃ εἰς μόνον τὰ ὅσα ἀφορῶσι τὴν ὑπηρεσίαν Σας, νομίζει πρέπον νὰ προσκαλέσῃ τὴν προσοχὴν Σας εἰς μόνον τὰ τῆς Σπάρτης, ὅπου πολὺ μᾶλλον παρὰ εἰς ὅποιανδήποτε ἄλλην ἐπαρχίαν τοῦ Κράτους ἡ ἄγνοια τῶν παραδεχθέντων Νόμων δύναται νὰ ἔχῃ τὸ περισσότερον βάρος.

Αἱ προσπάθειαι τῆς ἐνεστώσης Κυβερνήσεως εἰς τὸ νὰ εἰσάξῃ τὰ ἀναγκαῖα καταστήματα εἰς ὅλας τὰς Ἐπαρχίας, τὴν ἔφερον νὰ συστήσῃ καὶ τὰ Δικαστήρια, τὰ ὅποια προεδρεύετε, εἰς Σπάρτην καὶ καθὼς τὰ ἐσύστησε μὲ κανόνας καταλλήλους εἰς τὴν κατάστασιν τῆς Ἐπαρχίας ἐκείνης, οὕτω καὶ Ὑμεῖς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν Σας, ὀφείλετε ν' ἀκολουθήσετε τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι συνάδουσι μὲ τὴν φύσιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς συστάσεως αὐτῶν.

Εἰς τὴν Σπάρτην οἱ παραδεχθέντες Νόμοι τῶν Βασιλικῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦσαν καὶ πρὸ τοῦ πολέμου γνωστοί, ἀλλὰ οἱ Σπαρτιάται ἀκολου-

θοῦντες τὴν γενικὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἀνθρώπων, τὸ νὰ ἔχωσιν εἰς τὴν καθ' ὅποιον-
δήποτε τρόπον μορφωμένην κοινωνίαν των τὸ θεμιτὸν καὶ τὸ ἀθέμιτον παρεδέ-
χθησαν τινά, τὰ ὅποια κατέστησαν ἔθιμα, καὶ μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν ὁποίων διέκρι-
ναν τὸ δίκαιον καὶ τὸ μῆ.

Οἱ αὐτοὶ παραδεχθέντες Νόμοι, τὸ τοιοῦτον γνωρίζουσι καὶ συγχωροῦσι. καὶ
διὰ τοῦτο εὐρίσκομεν Βασιλ. Βιβλ. Β. τίτλ. 1 Νόμ. 5' Οὐλπιανοῦ «τὸ δὲ πολιτικὸν
νόμιμον ἐστὶν ἢ ἐγγράφον ἢ ἄγραφον» καὶ τὸ εἶναι τοῦτο τὸ Πολιτικὸν Δίκαιον
ἐξηγεῖται Νομ. Θ' Γαίου «Πολιτικὸν νόμιμόν ἐστιν ὅπερ ἐκάστη πόλις ἐαυτῇ ὀρί-
σει καὶ ἐστὶν αὐτῆς Ἰδικόν» διὰ τοῦτο ὁσάκις περὶ τῶν διαφορῶν, τὰς ὁποίας
ἔχετε νὰ δικάσετε, γίνεται λόγος περὶ συνηθείας, ὁ αὐτὸς Νόμος Σᾶς διατάττει νὰ
τὴν ἀκούσετε, καὶ κατ' αὐτὴν νὰ δικάσετε. ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ συνήθεια, τοῦτέστιν
τὸ Πολιτικὸν νόμιμον, νομίζει ἐπίσης πρέπον ἡ Γραμματεία νὰ Σᾶς ἀνακαλέσῃ
εἰς ἐνθύμησιν, προσκαλοῦσα τὴν προσοχὴν Σας εἰς ἄλλους Νόμους, οἱ ὅποιοι σα-
φέστατα τὴν χαρακτηρίζουσι.

Λέγει ὁ Νόμος ΛΑ' Οὐλπιανοῦ «Περὶ δὲ οὗ κεῖται Νόμος, παραφυλάττειν
δεῖ τὸ ἔθος καὶ τὴν συνήθειαν, εἰ δὲ καὶ τούτοις ἐκλείπει, ἀκολουθεῖν τοῖς πλησιά-
ζουσι πράγμασι, καὶ εἰκόσι τῷ ἑταίρῳ». Ὁ Νόμος οὗτος ὁμιλεῖ ἐν γένει περὶ
συνηθείας, ἀλλὰ προσηγορίαν προσθέτει ἄρ. α' «Ἡ παλαιὰ συνήθεια ἀντὶ νόμου
κρατεῖ καὶ φυλάττεται». προσθέτει ἐπίσης Νομ. ΜΒ' Οὐλπιανοῦ «Ἡ μακρὰ συν-
ήθεια ἀντὶ νόμου κρατεῖ ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἐγγράφος». — καὶ τελευταῖον Νόμος ΜΓ'
«Τότε κεχρήμεθα τῇ συνηθείᾳ τινὸς πόλεως ἢ Ἐπαρχίας, ὅτε ἀμφισβητηθεῖσα
ἐν Δικαστηρίῳ ἐβεβαιώθη». — Ἐπιστήσατε, Κύριοι Πρόεδροι, τὴν προσοχὴν σας εἰς
τὰ αὐτὰ κεφάλαια τοῦ Νόμου καὶ θέλετε εὐρῇ ὅτι ἡ συνήθεια δικαιολογεῖ, εἴτε
τὴν ἀπαίτησιν, εἴτε τὴν ἄρνησιν, ἄλλ' ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη πρέπει νὰ εἶναι χρό-
νου μακροῦ καὶ ἐπιβεβαιωμένη ἀπὸ ἀποφάσεις. ὅταν ὁμιλεῖτε περὶ συνηθείας, ἐν-
νοεῖται ὅτι ὁ λόγος εἶναι τόσον περὶ τῆς οὐσίας ὅποιασδήποτε ὑποθέσεως, ὅσον
καὶ περὶ τῆς διατυπώσεως τῶν ἐγγράφων, εἰς τὰ ὅποια οἱ Πολῖται ἀφιερώνουσι
τὰς συμφωνίας των καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους δικαιώματα.

Διὰ ταῦτα ὁσάκις, ἢ περὶ τῆς οὐσίας ὅποιασδήποτε ὑποθέσεως, ἢ περὶ τῆς
διατυπώσεως ἐγγράφων ἔχετε νὰ δικάσετε, μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς μεγάλης
ἐξετάσατε καὶ γνωρίσατε τὰς συνηθείας. ἀλλὰ εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ ἐξακριβώσιν αὐ-
τῆς, ἐπαναδιπλώνει ἡ Γραμματεία τὴν τοιαύτην σύστασιν πρὸς Ὑμᾶς, διότι νομί-
ζει ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀπαιτεῖ προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν, ὅχι κοινήν. Ὅταν ἐπὶ βά-
σει συνηθείας, ἐν τι θέλετε δικάσει, λάβετε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν Νόμον ΜΔ' Ἐρμογέ-
νους, ὁ ὅποιος λέγει: «Καὶ τὰ μακρὰ συνηθεία δοκιμασθέντα, καὶ ἐπὶ πολλοὺς
ἐνιαυτοὺς φυλαχθέντα, οὐχ ἦντιον τῶν ἐγγράφων κρατοῦσι». καὶ τοῦτο πάλιν ἀπαι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τεῖ ὅλην Σας τὴν προσοχὴν, διότι πολλὰς θέλετε ἀπαντήσῃ δυσκολίας, εἰς τὸ νὰ βεβαιωθῇτε εἰς τρόπον θετικόν, τὸ περὶ τοῦ καιροῦ, ὅπου δημόσια Ἀρχαιοφυλακεῖα δὲν εἶναι, καὶ ὅπου ἴσως, τὰ τῶν μερικῶν, δὲν εἶναι εἰς εὐχάριστον τάξιν.

Γνωρίζει ἡ Γραμματεία ὅτι κατὰ τὸ παρελθόν, ἐλλειπόντων δικαστηρίων εἰς τὴν Σπάρτην, ἐσυνήθιζον οἱ Σπαρτιᾶται δι' αἵρετοκρισίας νὰ καταπαύουν τὰς διαφοράς των. αἱ ἀποφάσεις αὐταὶ τῶν αἵρετοκριτῶν δύνανται νὰ ὀδηγήσουν τὴν γνώμην Σας εἰς τὸ περὶ συνηθείας κεφάλαιον.

Ἡ συνηθία ὅμως οὔτε συγχωρεῖται, ὅταν δὲν ἔχη τοὺς ἰδίους της χαρακτῆρας, διότι τότε ἤθελεν εἶσθαι αὐθαίρετος. οὔτε τ' ἀποτελέσματα τῆς συνηθείας εἶναι ἀπεριόριστα, διότι καὶ αὕτη ἔχει τὰ ὅριά της.

Ὁ Νόμος Ν' Οὐλπιανοῦ λέγει οὕτως: «Ὁ ἄρχων ὁ εὖρη συχνάζον ἐν πόλει ἐπὶ τινος πράγματος, φυλάξει αὐτό. καὶ γὰρ ἡ συνηθία ἡ προλαβοῦσα, καὶ ὁ λογισμὸς ὁ εἰσάγων αὐτὴν φυλακτέα ἐστὶ». Ὁ νόμος οὗτος καθὼς ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παραινεῖ νὰ φυλάττεται ἡ συνηθία, καὶ ὁ λογισμὸς, ὁ ὁποῖος εἰσῆξεν αὐτήν, προχωρεῖ ὅμως καὶ λέγει Νόμ. ΝΑ': Τῆς συνηθείας καὶ τῆς χρήσεως ἡ αὐθεντία οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχύει, ὥς καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὸν Νόμον ὑπερνικᾶν. Ἐπιστήσατε, Κύριοι Πρόεδροι, τὴν προσοχὴν σας εἰς τὴν λέξιν τοῦ Νόμου Ν' «καὶ ὁ λογισμὸς ὁ εἰσάγων αὐτήν», ταῦτέστιν ὁ λόγος ὁ ὁποῖος εἰσῆξε τὴν συνηθίαν. καὶ εἰς αὐτὴν τὴν παρατήρησιν προσθέσατε τὸ διαταχθέν παρὰ τοῦ Νόμου ΝΑ' ὅτι «ἡ αὐθεντία τῆς συνηθείας», τοῦτέστιν ἡ συνηθία αὕτη, δὲν δύναται νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καθὼς καὶ τοῦ Νόμου.

Ἀνακεφαλαιόνουσα ἡ Γραμματεία τὰ ἄνω λεχθέντα νομίζει ὅτι ἀκολουθοῦντες τὰς ἀρχὰς τῶν ἀνακληθέντων κεφαλαίων τοῦ Νόμου, θέλετε κρίνει ἀξίας τῆς προσοχῆς Σας καὶ τῆς ψήφου Σας, τὰς κατὰ τὸ παρελθόν ἐπικρατούσας πολυχρονίους συνηθείας εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἐπιβεβαιωμένας, καθ' ὅσας ὅμως ὁ νόμος διορίζει, εἴτε ὅταν ἀναφέρονται εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὑποθέσεων, εἴτε ὅταν ἀναφέρονται εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ἐγγράφων.

Γνωρίζει ἡ Γραμματεία ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην τὸ ἔγκλημα τοῦ φόνου δὲν ἐθεωρεῖτο κατὰ τὸ παρελθόν, εἰμὴ κατὰ τὴν ζημίαν, τὴν ὁποίαν ἐπροξένει εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ φονευθέντος. καὶ διὰ τοῦτο, ἦτο συνηθία νὰ συνδιαλλάττωνται τὰ μέρη διὰ χρημάτων, καὶ ἐνίοτε νὰ συμφωνῇται φόνος ἀντὶ φόνου.

Δὲν νομίζει ὅτι, οὐδεὶς εἰς τὸ ἐξῆς θέλει αἰτιολογήσῃ ἀμάρτημα τοιοῦτον, ἐπιστηριζόμενος εἰς συμφωνίας τοιαύτας. ἡ σύνεσις τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἡ βεβαία διάθεσις των εἰς τὸ νὰ συμμορφωθῶσι μὲ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιλοίπου ἔθνους των, βεβαιώνει τὴν Γραμματείαν ὅτι οὐδέποτε θέλουν Σας ἐνασχολήσῃ εἰς τὰ τοιαῦτα. καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν Ποινικῶν Νόμων καὶ ἡ ἀποζημίωσις τῆς

προξηνηθείσης ζημίας, κατὰ τοῦτο, ἐὰν λάβετε ἀνάγκην νὰ δικάσετε περὶ χρηματι-
κῆς ἀποζημιώσεως, ἔνεκα φόνου, ἢ ἀποφασίς Σας ἔχουσα βάσιν τὰ συμφωνηθέντα,
θέλει εἶναι δικαία.

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 15 Δεκεμβρίου 1830

Ὁ ἐπέχων τόπον τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματέως

(Τ. Σ.)

Β. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

